

**ГАННА ВІВАТ,
ОЛЬГА ФІЛПЕНКО**

**В ГОСТЯХ У ПАНІ ЛЕКСИКИ
(лексична семантика)**

**ГАННА ВІВАТ,
ОЛЬГА ФІЛІПЕНКО**

В ГОСТЯХ У ПАНІ ЛЕКСИКИ
(лексична семантика)

Одеса 2019

Рекомендовано до друку Вченою радою
Одеської національної академії харчових технологій
(Протокол № 14 від 27 грудня 2018 року)

Рецензенти:

Ковнік С. І. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української та світової літератур Державного вищого навчального закладу «Криворізький державний педагогічний університет».

Марчук Л. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Кам'янець-Подільського державного університету імені Івана Огієнка.

Рева-Лєвшакова Л. В. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри мовної та загальногуманітарної підготовки іноземців Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

B411 Віват Г. І., Філіпенко О. І.

В гостях у пані Лексики (лексична семантика): навчальне видання / Ганна Віват, Ольга Філіпенко. – Одеса: ВМВ, 2019. – 152 с.

Навчальне видання містить теоретичний матеріал із українського правопису, лінгвістики та перекладознавства, зокрема вказує на лексикосемантичні відношення слів у тексті. Особливу увагу звернено на складні випадки перекладу термінів із російської мови та на значення термінів іншомовного походження, а також на доречне вживання слів-синонімів, омонімів, антонімів та паронімів. Розглянуто й правила вживання прийменників та числівників на позначення часу, а також дієприслівникову суфіксальну інтенференцію. Пояснено правила правопису іменників другої відміни чоловічого роду родового відмінка.

Пропонується для використання на заняттях із навчальних дисциплін «українське наукове мовлення», «ділова українська мова» та «мова професійного спілкування» зі студентами нефілологічних спеціальностей, а також для широкого кола поціновувачів української мовної культури.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
СКЛАДНІ ВИПАДКИ ПЕРЕКЛАДУ	6
Іменники.....	6
Прикметники.....	20
Прислівники.....	25
Дієслова.....	26
Словосполучення.....	38
КУЛЬТУРА ВЖИВАННЯ ПРИЙМЕННИКІВ	46
Прийменник <i>ПО</i>	47
Прийменники <i>ЧЕРЕЗ; З-ЗА (ІЗ-ЗА)</i>	55
Паралельні прийменникові конструкції.....	56
СИНОНІМІЯ ТЕРМІНІВ	60
Часткові (характеристично-емотивні) синоніми.....	61
Абсолютні (повні) синоніми (дублети).....	64
БАГАТОЗНАЧНІ СЛОВА ТА ОМОНІМИ	72
Багатозначні слова.....	72
Омоніми (омофони, омографи, омоформи).....	76
ПАРОНІМИ	96
АНТОНІМИ	107
ОСНОВНІ ПРАВИЛА ПОЗНАЧЕННЯ ЧАСУ	114
ВІДМІНЮВАННЯ ЧИСЛІВНИКІВ	116
ЧОЛОВІЧИЙ ТА ЖІНОЧИЙ РІД ІМЕННИКІВ	119
ЗАКІНЧЕННЯ А чи У	126
СУФІКСАЛЬНА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ В ДІЄПРИСЛІВНИКАХ	132
СЛОВА ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ	137
ТРЕНУВАЛЬНІ ВПРАВИ	149
КОНТРОЛЬНІ ЗАВДАННЯ	152
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	155

ПЕРЕДМОВА

*Мова – напрочуд сильний засіб,
але треба мати багато розуму,
щоб користуватися ним.*

Гегель

Про значення мови в житті суспільства – його становленні, розвитку й досягненнях – неодноразово було наголошено в багатьох дослідженнях, оскільки мова виконує в суспільстві багато функцій, зокрема: а) *номінативну* (називальну) – словами називаємо все, що нас оточує; б) *пізнавальну* – за допомогою мови пізнаємо світ; в) *мислеоформлювальну* – думки народжуються, розвиваються й формулюються в мові; г) *комунікативну* (спілкувальну) – спілкуємося за допомогою мови (це – найдієвіший вид спілкування); г) *емоційну* (емотивну) – за допомогою мови людина висловлює свої емоції; д) *інтелектуально-художню* – на ґрунті накопичених знань та естетичних відчуттів людина творить наукові відкриття та створює художні шедеври. Всі складові функції мови витворюють культуру суспільства, яке нею користується. Якщо порушується рівновага у використанні якоїсь із функцій мови, порушується й цілісність культури, оскільки мова є не лише засобом творення культури, а й складовою частиною цієї культури [3, с. 7].

Слову, як основній одиниці мови властиві такі ознаки: а) фонетична оформленість; б) наявність одного чи кількох лексичних значень; в) номінативність (функція називання); г) граматична оформленість; г) виокремлюваність у мовленнєвому потоці; д) вільна відтворюваність у процесі мовлення (слова існують у готовому вигляді і їх не треба заново створювати); е) відносна вільність у позиції в реченні; є) власний єдиний наголос (за деякими винятками).

Однією з основних характеристик слова є його *лексичне значення*,

тобто **лексична семантика** (від грецького *semantikós* – «той, що має значення»): конкретний індивідуальний зміст, те, що слово означає (називає, номенує). Наприклад, лексичне значення слова *веселка* таке: «Дугоподібна смуга, яка з'являється в атмосфері внаслідок заломлення сонячних променів у краплинах дощу, води» [10, с. 4], а слова *брід* – таке: «Мілке місце ріки або озера, зручне для переходу або переїзду» [24, с. 33]. Таким чином, неабияке значення в мові відіграє її словниковий склад, тобто лексика.

Лексикою (від грецького *lexikós* – «словесний», «словниковий»), або **словниковим складом мови**, називають сукупність слів, які вживаються в мові. Наука, що вивчає словниковий склад мови – значення слів, їхнє походження, вживання, зв'язок із іншими словами, – має назву **лексикологія**.

Саме проблемам лексикології, а точніше – лексичної семантики, присвячено це навчальне видання. Тут подано теоретичний матеріал із українського правопису, лінгвістики та перекладознавства, зокрема вказано на лексикосемантичні відношення слів у тексті. Особливу увагу звернено на складні випадки перекладу термінів із російської мови та на значення термінів іншомовного походження, а також на доречне й умотивоване вживання слів-синонімів, омонімів, паронімів та антонімів. Розглянуто й правила вживання прийменників для конкретизування певних ситуативних дій. Зактуалізовано увагу на правилах вживання числівників на позначення часу. Для прикладів у цьому навчальному виданні здебільшого використано віршові рядки творів різних митців. На думку авторів цієї праці, такий прийом створить міцний ґрунт для всебічного з'ясування семантики слів, поглибивши розуміння їхніх лексичних значень на тлі поетичного тексту. З цією ж метою подано й гумористичні оповідки в рубриці «Усміхніться!».

Це видання пропонується для використання на заняттях із навчальних дисциплін «українське наукове мовлення», «ділова українська мова» та «мова професійного спілкування» зі студентами нефілологічних фахів, а також для широкого кола поціновувачів української мовної культури.